

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 25 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 17 Januari 1909. N°. 1620.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor België per jaar / 2.20, voor Nederland en Ned.-Indië per jaar / 1.80, voor overige landen per jaar / 2.00. Afzonderlijke nummers / 10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elke regel meer / 0.50. Aanvragen en vermelding van liefdegaven / 12 per regel.

Pro Siege.

DERDE REEKS. (Tweede gedeelte). Christus Koningschap en de Kerk.

XVII.

En hij zeide tot hem: Hoed mijne schapen. Johannes 21: 16.

Kerspelvorming is steeds door ons aanbevolen, en ook het jongste verloop der dingen heeft ons in de overtuiging, dat het hietoe komen moet, bevestigd. Reeds nu toch, nog niet 't vierde eener eeuw na de jongste poging tot nadere reformatie, begint, altoos uit gelijke oorzaak, hetzelfde euvel den kop weer op te steken. In oogenblikken van crisis leeft men een tijdlang hooger, vlamt er meer geestdrift op, en overtreft men zich zelf; maar als de spanning van zulk een opwekking voorbij is, keert men tot het gewone peil van het leven terug, en kan het kerkelijk leven den steun ook van den vorm niet missen, of het verdort. Een kleine kring van geestelijke hoogstaande belijders kan desnoods elken vorm missen. Dit is gezien in den apostolischen tijd, toen ieder lid der Kerk persoonlijk uit het Jodendom of uit het heidendom tot de Kerk toetrad; toen het getal der bekeerden pas begon te groeien; toen men nog geen kerkgebouwen had, maar in lokalen vergaderde; en toen heel de Kerk-richting nog in zeer primitieven toestand verkeerde. Het is nogmaals gezien in de tijden der Reformatie, toen hevige vervolging de enkelen die den strijd begonnen, op een hooger joeg; toen men bij troepens in een particulier huis of op 't veld bijeenkwam, en toen er aan het geregeld onderhoud van den kerkelijken vorm niet te denken viel. En ook in 1834 en 1886 zag men op kleine schaal hetzelfde verschijnsel, dat men eigenlijk, tot op zekere hoogte, na elke opwaking van het geestelijk leven kan waarnemen. Maar die hooge stemming zinkt vanzelf, zoodra de buitengewone prikkels wegvallen, waardoor ze oprees. Dan blijkt het wel, dat het gewone kerkelijk leven, bij herders, opzieners en leden, zonder stut en stempel van den vorm, zich niet in goeden gang kan voortbewegen. En waagt men het dan toch, den luchtig opgezette vorm te blijven aanhouden, gelijk die alleen bij een periode van hoog geestelijke stemming past, dan begint het van alle zijden te kraken, eenvoudig omdat de band van het Koningschap van Christus niet sterk genoeg meer trekt.

Als Koning over zijn Kerken, moet Christus in die Kerken regeeren. Ter uitoefening van dit Koninklijk regiment, heeft hij zijn herders in het ambt gezet, en deze herders hebben het gezag van Christus in zijn Kerken te doen gelden. Men is in de Kerken niet vrij, maar is er onderdaan. Men moet gehoorzamen, en tot betooven van die gehoorzaamheid zich laten leiden door hen, die de Koning der Kerk daartoe verordend heeft. De voorstelling alsof de leden der Kerk selve oud en wijs genoeg zijn, om zelf hun weg te vinden, is in strijd met wat de Schrift ons leert, dat de gezamenlijke leden van een Kerk „een kudde“ vormen, en dat Christus over deze kudde herders heeft aangesteld om haar te hoeden en te leiden. Beide toch sprak Jezus bij het meer van Tiberias uit, zowol: „Weid mijn schapen“, als „Hoed mijn schapen.“ Nu is hoeden en leiden niet 'tzelfde. Streng genomen is aan den plicht van 't leiden voldaan, zoo de gemeente malsch en degelijk geestelijk voedsel ontvangt, niet een door stijl sierlijke rede en ook niet een fijn wetenschappelijk betoog, maar geestelijk voedsel, spijs en drank, het malsche gras en de stille wateren. Maar dit is niet genoeg. De leden der gemeente zijn niet maar een door een mensch bijeengezamelde kudde, maar ze zijn de schapen van Jezus. De Heere spreekt het tot driemaal toe aan Petrus uit: „Weid, hoed mijn schapen.“ Niet een mensch heeft ze vergaderd en tot een kudde bijeengebracht, maar Jezus heeft ze zich ten eigenem gekocht, ze zijn zijns, zijn schapen, zijn kudde. Tegenover een mensch genomen, is de benaming van een kudde en van schapen vernederend, maar dit is het niet tegenover Jezus, niet tegenover den Koning der Kerk. Ze zijn Jezus' bezit, Jezus' eigendom, Jezus' kudde, Jezus' schapen, de schapen van den eenigen Herder. Hierin ligt hun waardij, hun prijs, hun hooge betekenis. Vertrouwt de Koning der Kerk nu deze zijn schapen aan de wacht van onderherders toe, die hij uit de menschen uitkiest en aanstelt, dan volgt hieruit, dat deze aangestelde dienaren op het nauwkeurigst voor deze schapen zijner kudde hebben te waken, en dit waken noemt Jezus hoeden. En dit hoeden nu sluit van zelf onmiddellijk in

persoonlijke kennismaking, persoonlijk contact, persoonlijk opzicht en persoonlijke terechthbrenging. Juist zoo als Paulus het op 't strand te Efeze uitdrukte, dat hij „nacht en dag met tranen een iegelijk van de leden der Kerk aldoor onderhouden, toegesproken en vermaand had. Met de predatie is het niet uit. Die geeft alleen de algemeene weide, maar de afzonderlijke zorg voor elk schaap van de kudde geeft de predatie niet, en kan ze niet geven; die is alleen te verstrekken door persoonlijke omgang.

Het is daarom een zeer stellige fout geweest, vooreerst dat men in de Kerken bij hoopen menschen opnam, die niet tot de schapen van Jezus kudde behoorden, en ten andere, dat men er steeds op uit was, om al wat zich maar aansloot, in een groote plaatselijke Kerk saam te willen houden, en de predikanten op zulk een voet in zulk een groote Kerk te laten rondpreken, dat elk lid ging waar hij gaan wilde, en zulks met het natuurlijk gevolg, dat het bij den éénen predikant storm liep, en dat bij den anderen het schrale gehoor den prediker ontmoedigde. Dit nu heeft zelfs Voetius wel bepleit met de opmerking, dat ieder de predatie daar moest zoeken, waar ze zijn persoonlijke behoefte het meest toesprekt, maar die regel gaat niet op. Van de duizend Kerken toch worden negenhonderd slechts door één prediker bediend, en hetgeen men in de enkele groote steden vindt door een persoonlijk meer gevalige prediking, verliest men aan den anderen kant door het geheel en al toelooaan van het persoonlijk contact. Ook voedt het de gedachte, dat niet Christus den herder over de schapen aanstelt, maar dat de schapen, bij groepjes, zelf zich hun herder kiezen; een gedachte die het Koningschap van Christus in de hardere aantast. Het is er mede als met vader en moeder. Ongetwijfeld zou er van den eenen kant winste zijn, zoo elk kind dat nieuwsvierd, zelf zich een uitnemend opvoeder tot vader kon kiezen, en evenmin valt 't feit te loochenen, dat menig kind beter opvoeding zou ontvangen, zoo het een niet-deugden vader verlaten kon en er een exemplair vader voor in de plaats kon kiezen. Maar toch kan en mag dit niet, eenvoudig omdat hiermee het gehele instituut van het door God ingestelde vaderschap zou wegvallen, en hiermee de grond, waarop heel het maatschappelijk gebouw rust, in zou zinken, zoo het kind hier ging kiezen, en niet Gods bestel en beschikking doorging.

Elke Kerk moet, zooveel dit naar menschelijke oordeel kan, een kudde zijn van schapen, die Jezus als zijn schapen erkent, en deze leden der Kerk moeten in zijn naam en op zijn gezag door de aangewezene herders, ter uitoefening van het Koningschap van Christus, gehoord en geweid worden. Voorop moet hier dus de vraag staan, hoeveel personen of gezinnen een trouw herder, bij inspanning van alle kracht, duurzaam hoeden en leiden kan. En dan kan het antwoord niet zijn: zooveel als er zich bij hem aanmelden en zich onder zijn hoede stellen willen. De Kerk is geen winkel, waar ieder die wil, zich komt voorzien van wat hij noodig heeft. Wat hier de bepaling geeft, is de maat van de menschelijke kracht, die in één persoon schuilt. Staat het nu vast, dat de gewone maat van menschelijke kracht het ter dege hoeden en leiden van meer dan vier honderd gezinnen voor één enkelen herder volstrekt onmogelijk en ondenkbaar maakt, dan heeft ook elke Kerk haar inrichting zoo te vormen, dat ze aan die maat van menschelijke kracht beantwoordt. Gaat men buiten die maat, dan verliest men aan innerlijke kracht wat men aan uitgebreidheid wint. Alleen zoo een Kerk deze van God aan de menschelijke persoonlijkheid gegeven maat van menschelijke kracht eerbiedigt, kan er van een wezenlijk hoeden der kudde sprake zijn; kan de herder zijn schapen kennen in hun reele behoeften; kan hij ze persoonlijk raden en leiden; en kan ook zijn prediking, door dit persoonlijk contact bestendig gevoed, aan de behoeften der gemeente beantwoorden. Ontbreekt die gestadige voeding van de prediking door het persoonlijk contact, dan wordt de prediking vaag, theoretisch en algemeen, en, al moge ze dan door talent boeien, ze geeft aan de schapen der kudde niet de voor hen passende en bij hun behoeften hoerende weide. Het besef dat ze schapen van Jezus zijn, en diensvolgens door hem verzorgd worden, gaat te loor. En het resultaat is, dat ze niet als onderdanen van Koning Jezus in de Kerk verkeerden, maar als vrije personen, die kiezen wat hun toelicht naar eigen smaak en eigen wilkeur. Een juist omgekeerde verhouding, die het waarachtig Koningschap van Christus in zijn Kerken niet doet.

Wel heeft men gepogd door de instelling van het ouderlingschap aan deze bedenking tegemoet te komen, maar opgeheven is de bedenking hiermede in het minst niet. Natuurlijk zou één enkel prediker, zelfs al had hij slechts vier honderd gezinnen met twee duizend zielen voor zijn rekening, zonder bijstand van ouderlingen, zijn herderlijken last toch niet vervullen kunnen. Rekenen men wat tijd er afgaat voor de prediking, zal die goed voorbereid zijn, voor de vele catechisaties en voor eigen studie, en rekent men tevens met de onstandigheid, dat men de meeste leden der gemeente slechts op enkele uren van den dag thuis vindt, dan is er geen sprake van, dat één mensch meer dan eenmaal per jaar elk lid in elk gezin zou kunnen bezoeken; iets wat natuurlijk in de eerste verte niet genoegzaam is, om met elk gezin, en elk lid van dat gezin, in levendig contact te blijven. Ziekenbezoek, het deelnemen aan de uitvaart der gestorvenen, het deelen in huiselijke gebeurtenissen van huwelijk, geboorte enz., iets wat toch evenmin mag uitblijven, rooft reeds veel te veel tijd, om meer dan twee honderd dagen in 't jaar voor huisbezoek over te houden; en meer dan twee bezoeken per dag kunnen niet goed worden afgelegd, zoo men er den tijd voor zal nemen om met elk lid van 't gezin in bespreking te treden, en op elk lid naar zijn geestelijke behoeften in te werken. Zonder de dege hulp van den Heere toegewijde ouderlingen, komt men er dan ook zelfs bij een gemeente van twee duizend zielen niet. Ook de ouderlingen zijn broodnoodig, en ook zij moeten herders zijn, zoodat de voorstelling alsof alleen de prediker de „herder en leeraar“ ware, moet worden prijsgegeven. Predikanten en ouderlingen zijn beide herders, en alleen beider harmonische samenwerking kan aan de gemeente geven wat ze behoeft. Wel heeft men gemeend, de zaak te redden, door eenzijdig den predikant te laten rondpreken en anderzijds de gemeente voor het huisbezoek in wijken in te deelen, maar ook dit gaf niet. Een wijk van tienduizend leden, gelijk er enkele zijn, is niet te bewerken. Dan juist worden zulke wijken gedurig uitgewaseld, om voor een grotere en kleinere wijk te erlangen. En wat het meest schaadt is, dat bij zulk een wijze van doen, het verband tusschen prediking en persoonlijk contact geheel wegvalt. Er is daarom geen uitzicht op voortdurende beterschap van het kerkelijk leven, zoolang men niet den moed heeft, om tot het parochiale stelsel over te gaan, en dat wel in dien zin, dat voor elke groep van hoogstens vierhonderd gezinnen een afzonderlijke formatie in het leven worde geroepen, met een eigen predikant, met eigen ouderlingen en diakenen, en met een eigen kerk, gebouwd in het midden van het stadsdeel waar die vierhonderd gezinnen gegroepeerd zijn. Besit men bovendien de middelen, om in het midden der stad een kathedraal te doen verrijzen, teneinde daarin bij plechtige gelegenheid enkele gemeenschappelijke diensten te doen vieren, zoo is hier niets op tegen, mits ze maar nooit voor de parochiale diensten in de plaats treden of deze ontvolken.

Doch juist in de middelen zit hier het kruis. De parochiale inderdeeling eischt voor een Kerk die nu dertig duizend zielen telt, vijftien kerkgebouwen, met bijbehorende salen, en vijftien predikanten, en juist in de groote steden is het koopen van grond, het stichten van gebouwen, en het leven voor een predikant, zoo duur. Natuurlijk behoeven de gebouwen niet zoo groot te zijn, maar ze moeten toch den indruk van een Kerk maken, en ten minste een kleine duizend zitplaatsen aanbieden. De aflossing van het daarvoor opgenomen kapitaal kan uiterst langzaam gaan, maar met onderhoud, licht, verwarming en bediening, komt dit toch op een achttuizend gulden per jaar te staan. Voegt men hierbij nu een drieduizend gulden voor den predikant en een duizend gulden voor andere kerkelijke behoeften, dan geeft 't toch een budget van twaalfduizend gulden, behalve de zorg voor de diaconale uitgaven; een berekening die reeds f6 per persoon vraagt of f30 per gezin, iets wat geen berwaar oplevert voor die gedeelten der stad die door neringdoenden en gezeten burgers bewoond worden, maar wel voor die andere gedeelten, waar hoofdzakelijk werklieden en armen gevestigd zijn. En al bekropt men hier nu het uiterste op, zoodat de kosten per hoofd op f4, en dus per gezin op f20 daalden, zoo zou nog altoos voor meer dan één parochie hulp van buiten noodig zijn. Van de armeren is weinig te verwachten, en menig werkman gezin, dat elke maand een gulden afzonderd voor zijn kerk, doet reeds veel. Hier moet dus tegenover staan, dat de meer gegodeen ook in een generaal fonds

voor hulpbehoevende parochien storten; iets wat in Schotland en Amerika regel is, en blijft zeer goed te kunnen. Althans indien ook op dit terrein het Koningschap van Christus weer tot zijn eere komt.

Erkent ge dat Christus uw Koning aller-eerst van zijn Kerk is, en dat hij zijn onderdaan zijt, dan ligt het in den aard der zaak, dat ge ook aan hem uw belastingen betaalt. Ge doet dit aan uw aardsche Overheid voor allerlei nooden en behoeften, waar ge zelf vaak nimmer eenig profijt van trekt, soms nooit mee in aanraking komt. Zeg nu, dat wat ge aan uw hemelschen Koning in zijn Kerk geeft, niet den vorm heeft van belasting, maar meer van een offerande, dan gaan we met die verheffing in den vorm accoord, mits dan ook uw offerande ruim vloeie. Maar zoo lang er geen geld over is, en de Kerk van Christus waartoe ge behoort, niet in haar nooden kan voorzien, komt toch uw plicht op, om als een goed onderdaan van uw Koning voor zijn Kerk het onmisbare af te zonderen. De vorm van dit af te zonderen mag nooit een middel tot uitvlucht zijn, om het geld, dat uw Koning voor zijn Kerk noodig heeft, in uw eigen beurs te houden. Dan gaat elk denkbeeld van offerande te loor, en herneemt de vorm van belasting onmiddellijk zijn recht. Zijn er nu onder de leden der gemeente die honderden en duizenden aan de aardsche Overheid in den vorm van belasting betalen, laat hen dan zelve oordeelen, of ze het Koningschap van Christus eeren, zoo ze, wetende dat in Christus Kerk de nood aan den man is, er zich bij hun dusgenaamde „offerande“ met enkele tientallen gulden van afmaken. Het is zoo, door het coöliabaat af te schaffen, zijn de geldelijke zorgen der Kerk voor haar dienaren zeer aanmerkelijk gestegen, en het heeft niet weinig bedenking, dat elk jong dienaar des Woords aanstands op huwen bedacht is. Niet alleen geldelijk toch vermeerdert dit de zorgen, maar de zorg voor het gezin onttrekt vaak aan de gemeente teveel geestelijke kracht en teveel beschikbare tijd. Eenige matiging en eenig uitzet zou hier stellig aanbeveling verdienen. Maar al kon dit in menig dorp hulpe bieden, wie in een groote stad komt, zal toch in den regel gehuwd zijn, en op het salaris der predikanten zal daarom in de parochie niet uit te winnen zijn. Te schrale bezoldiging wrekt zich al spoedig daarin, dat de te schraal-bezoldigde prediker bijverdiensten zoekt, om zijn gezin te kunnen onderhouden, en dan zijn tijd en zijn kracht aan de gemeente onttrekt, maar onttrekt met een diefstal, waarvan de schuld op de gemeente zelve rust, die er hem toe noodzaakte. Veel af te dingen op de uitgaven voor het kerkelijk leven, zal er dus niet zijn.

Maar hier staat dan ook tegenover, dat de Kerk als Kerk voor de leden der gemeente veel hooger betekenis zal erlangen. Voor de meesten is thans de Kerk als Kerk een instituut, dat geen plaats in hun leven inneemt. Ze gaan ter Kerk om de predatie aan te hooren, om hun kinderen te laten doopen en verlof te ontvangen, om aan het Heilig Avondmaal aan te zitten, en te huwen, maar de Kerk leeft in hun dagelijksche aanschouwing niet. De Kerk staat hun ver af, heeft te weinig lichaam, en te weinig beteekenis, en daarom bindt ze het harte niet en wekt de liefde niet op. Heeft ieder daarentegen zijn eigen Kerk, heeft hij bij die eigen Kerk voor zich en heel zijn gezin belang, kent men bij die Kerk elk lid en elk kind, leeft men in die Kerk saam en heeft men er zijn eigen huishouding, dan neemt de Kerk voor het besef een gansch andere gestalte aan. Men ziet dit in Schotland, bij de non-conformisten in Engeland, Wales en Ierland, men ziet het in Amerika. Daar wordt al meer heel het leven met de Kerk en de Kerk met 't leven in verband gebracht. Velen voelen daarin de eerste plaats hun betrekking tot hun Kerk, en eerst daarna hun betrekking tot het dorp of de stad waarin ze wonen. Iets wat zoo sterk spreekt, dat zelfs in de politieke dagbladsverslagen wordt gedaan. Niet een kleine rubriek *Kerk-nieuws* als bij ons, enkel van beroeringen en verplaatsingen handelend, maar het kerkelijk leven in volen omvang onder de oogen van het publiek brengend. En dit nu juist maakt de willige gevers. Het is dan ook opmerkelijk, hoe juist in die landen, waar het kerkelijk leven door het parochiestelsel tot zoo hoogen bloei is gekomen, de giften voor de zending en voor allen philanthropischen arbeid niet slinken, maar nog veel milder dan bij ons vloeien, en dat een ieder op zijn jaarlijks budget voor dit alles stellig het drievoudige uittrekt van wat er ten

onzent voor wordt afgezonderd. En dit doet men met geestdrift en met liefde, omdat men voelt dat zijn Kerk een stuk van zijn eigen leven is.

Aan hulpe zoeken bij de Overheid, om voor Christus Kerk geld uit de staatskas te erlangen, wordt juist in die landen en bij die Kerken ganschelijk niet gedacht. Men voelt dat de Kerk bloeien moet, niet door ze in afhankelijkheid van de Overheid te brengen, maar juist door ze, tierend en bloeiend op eigen wortel, in haar kerkelijke zelfstandigheid te handhaven. Honger is een scherp zwaard, en het is daarom uitnemend te verstaan, dat een dienaar des Woords, door zijn gemeente aan zijn lot overgelaten, soms het denkbeeld bij zich voelt opkomen, of toch in staatsgeld geen redding ware te zoeken. En men zie wel toe, dat men, wie in een onbewaakt oogenblik zich tot het uiten van zulk een begeerte verleiden laat, daarom nog niet uit de hoogte veroordele. Maar al is het menschelijk, verontschuldiging te doen gelden, toch duld het Koningschap van Christus geen oogenblik, dat de Kerk als Kerk hierin een uitweg zoekt, om zich van eigen plichtbetrachting te kunnen ontslaan. De herder leeft van de wol zijner schapen, en het staatsgeld wordt bijeenvergaard uit de beurs van gansch het volk, en alzo ook uit de beurs van hen, die Jezus' Koningschap niet alleen verwerpen, maar er niet aan denken, en er niet mee rekenen. De groote apostel geeft ons het voorbeeld, hoe de dienaar des Woords desnoods zelf in eigen nood moet voorzien, en hij denkt er niet aan de hulp van Rome's rijkskas in te roepen. Dat men zeker recht op de opbrengst van vroeger aan de Kerk ontnomen goederen doet gelden, is een quaestie die geheel op zich zelf staat, en die we hier niet bespreken. Maar in beginsel de zaak bezien en naar den aard van het kerkelijk wezen beoordeel, moet de Kerk zich zelve genoegzaam zijn; moet ze leven uit eigen middelen; en vernedert ze, door op civielgeld te gaan azen, zich zelve niet alleen, maar ook haar Heere en Koning. Die Koning, die aller hart beheerscht, geeft zich zelf aan zijn Kerk, en zijn Kerk moet zich voor en aan Hem geven. Van hem moet daartoe de aandrift in het hart komen; van hem de zegen in ons tijdelijk leven; en nooit mag hij, als Koning van zijn Kerk, voor zijn Kerk de schuldenaar worden van de burgerlijke Overheid.

„Zoo is er dan nu geene verdoemenis“.

Zoo is er dan nu geene verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest. Rom. 8: 1.

„Verdoemenis“ is een dier ontzettende woorden, die een weerbaak in 't gemoed slaan, en die zelfs een anders lichtzinnige spetter niet kwijt kan raken. In de ruwe wereld heeft men er eerst een vloek van gemaakt, en gepogd 't zijn angel uit te trekken juist door het overal bij te pas te brengen, en altoos weer te herhalen. Toen heeft men er een vuile, in-gemene beteekenis aan gaan lijmen, om 't nog meer in discredit te brengen. En de nieuwste vondst is, dat men de *doem* er uitsnijdt, en *doem* er in brengt, en spreken gaat van „volksverdoening“. En door dit alles heeft men zijn doel zoo uitstekend bereikt, dat men het woord niet meer voluit schrijven of drukken durft, en er nu „verd...“ met drie titeltjes van maakt; dat in fatsoenlijk geselschap geen welopgevoed man 't boose woord meer op zijn lippen zou durven nemen; en dat — iets wat nog veel sterker spreekt — menig beschaafd prediker veertig jaren dienst kon doen, zonder dat hij ooit den kanzel met dit dofschille woord „ontwijdde“.

En zoo heeft de ongelooovige wereld dan metterdaad, door haar nooit aflattenden spot, dit bange woord „Verdoemenis“ uit den beschaafden kring weggewerkt. Alleen in kringen, waarin men steeds grof vloekt of ruw spreekt, houdt 't nog stand. En voor het overige sterft het uit. Er zijn er die komen en gaan, zonder ooit dit snijdend woord zelf gebruikt of anders dan in een vloek van ander lippen gehoord te hebben. Er ligt iets bangs en angstigs in dit woord, en daarom heeft men het tot in de laatste zelf gedood. Niet lang meer, of in 't Woordenboek zal men het alleen nog als vloek uit den ruwen volksmond opnemen kunnen. In het godsdienstig besef van wie buiten de Schrift leeft, bestaat het niet meer. Jezus daarentegen heeft 't wel gezegd, en zelfs nog verscherpt. „Gij slangen, gij addersgebroedsels, zoo riept hij den Farizeërs toe, hoe zoudt gij de kerkelijke verdoemenis ontvliden?“ In nog algemeener zin sprak de Zoon Gods het uit: „De ure komt, dat allen die in de graven zijn, de stem des Zoons Gods zullen hooren, en zullen uitgaan, die het kwade gedaan hebben, tot de opstanding der verdoemenis“. En wat hem als